Tremtinys

Nr. 25 (1239)

Eina nuo 1988 m. spalio 28 d. LPKTS puslapis internete: http://www.lpkts.lt

LIETUVOS POLITINIŲ KALINIŲ IR TREMTINIŲ SĄJUNGOS SAVAITRAŠTIS * 2017 m. liepos 7 d. *

Iškilmės Pajūrio miestelyje Šilalės rajone

Birželio 18 dieną daugybė buvusių tremtinių, politinių kalinių, laisvės kovų dalyvių, partizanų, jų vaikų bei vaikaičių, savanorių, šaulių susirinko į Pajūrio miestelį Šilalės rajone, kuriame iškilmingai atidaryta atnaujinta Kovotojų už Lietuvos nepriklausomybę aikštė ir pašventintas paminklas. Renginyje dalyvavo garbingi svečiai: Panevėžio vyskupas emeritas Jonas Kauneckas, Seimo pirmininkas Viktoras Pranckietis, Seimo nariai Gintarė Skaistė, Laurynas Kasčiūnas, Žygimantas Pavilionis, Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos (toliau – LPKTS) valdybos pirmininkė Rasa Duobaitė-Bumbulienė, tarybos pirmininkė Vincė Vaidevutė Margevičienė, LPKTS filialų nariai iš Šilalės, Šilutės, Šiaulių, Tauragės, Kuršėnų, Marijampolės, Telšių, Jurbarko, Mažeikių, Radviliškio, Ukmergės, Rietavo, Plungės, Vilkaviškio ir kitų rajonų, Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Tarybos štabo viršininkas majoras Vytautas Balsys, Lietuvos kariuomenės motorizuotosios pėstininkų brigados „Žemaitija“ štabo viršininkas pulkininkas leitenantas Viktoras Bagdonas, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio mechanizuotojo pėstininkų batalionovadas majoras Andrius Jagminas, Vakarų (Jūros) šaulių 3-iosios rinktinės vadas majoras Rolandas Lukšas ir jų atstovai, Lietuvos laisvės armijos karių rėmėjų sąjungos pirmininkė Irena Giedraitienė ir jų atstovai, Šaulių sąjungos nariai iš Šilalės, Tauragės, Mažeikių, Plungės, Klaipėdos, Vilkaviškio, Marijampolės ir kitų rajonų bei Šilalės rajono vadovai ir tarybos nariai.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę Šilalės rajono Pajūrio klebonas Vytautas Sadauskas su grupe patriotų nutarė įkurti visiems žuvusiems Sibire ir už Lietuvą aikštę. Jam tragiškai žuvus, darbus tęsė kunigas Jonas Baginskas ir LPKTS Šilalės skyriaus pirmininkė Ieva Puidokienė. Aikštės statyba buvo baigta 1994 metais.

Kadangi aikštė pastaruoju metu buvo apleista, o paminklas – avarinės būklės, 2014 metais nutarta, kad atminimo vietą reikia atnaujinti, o paminklą atstatyti. Idėją finansiškai parėmė LPKTS, Šilalės rajono savivaldybė, patriotiškai nusiteikę šilališkiai, tremtinių bei politinių kalinių vaikai ir vaikaičiai.

2015 metais LPKTS Šilalės filialo vadovai kreipėsi į organizacijos narius ir visus patriotiškai nusiteikusius žmones, kad jie prisidėtų prie Kovotojų už Lietuvos nepriklausomybę aikštės ir paminklo atstatymo. Vieni žmonės parėmė finansiškai, kiti prisidėjo nuoširdžiu darbu. Buvo surinkta nemaža suma pinigų. Gaila, kad patriotiškai nusiteikusius žmones buvo galima suskaičiuoti ant pirštų.

2015 metų gegužės–lapkričio mėnesiais vyko aikštės atstatymo darbai. Projektą neatlygintinai parengė architektas Aidas Bumbulis. LPKTS Šilalės filialo narių dėka buvo pastatyti ir įbetonuoti 7 akmenys, kurie žymi tremčių ir įkalinimo vietas Krasnojarsko krašte, Jakutijoje, Chabarovske, Komijoje, Irkutsko, Tomsko, Permės srityse. Taip pat iš pagrindų restauruotas paminklas, užvežta apie 300 kubinių metrų grunto ir juodžemio, o Jono Biržiškio ir AB „Lietuvos geležinkeliai“ dėka pastatytas vagonas – toks, kokiais į nežinią iš Lietuvos iškeliavo šimtai tūkstančių žmonių. Buvusių tremtinių lėšomis nupirktos ir įtvirtintos vėliavos, išbetonuotas ir parengtas pamatas Atminimo sienelei. Likusius darbus atliko Šilalės rajono savivaldybė.

Šiuo metu nukentėjusių nuo okupacijos asmenų ir jų palikuonių lėšomis įtvirtinamos plokštės, kuriose iškaltos pavardės labiausiai nusipelniusių savo kraštui, kovotojų už laisvę, politinių kalinių ir tremtinių bei laisvės kovų dalyvių. „Žmones, kurie yra čia įrašyti, galima vadinti mūsų tautos elitu. Jei nebūtų buvę karo ir okupacijų, jie būtų sukūrę Lietuvą panašią į Skandinavijos šalis“, – sakė LPKTS Šilalės filialo pirmininkės pavaduotojas Antanas Rašinskas.

Šventė prasidėjo pamaldomis, kurias Pajūrio Švč. Trejybės bažnyčioje aukojo vyskupas emeritas Jonas Kauneckas, Lietuvos kariuomenės Ordinariato vyresnysis kapelionas Remigijus Monstvilas, Šilalės Šv. Pranciškaus Asyžiečio parapijos klebonas kanauninkas dr. Algis Genutis ir Pajūrio Švč. Trejybės parapijos klebonas Antanas Mačius.

Po šv. Mišių vyko iškilminga eisena, kuri, skambant Karinių jūrų pajėgų orkestrui, vadovaujamam Prano Memėno, pajudėjo Kovotojų už Lietuvos nepriklausomybę aikštės link, kur paminklą šventino vyskupas J.Kauneckas. Prie paminklo padėta gėlių, uždegta gedulo žvakių, skambant Lietuvos Respublikos himnui pakeltos Lietuvos Respublikos, LPKTS Šilalės filialo ir Lietuvos istorinė vėliavos, šūvių salvėmis pagerbtas kovotojų už Lietuvos nepriklausomybę atminimas. Ceremonijos metu skambėjo Mažeikių rajono savivaldybės kultūros centro tremtinių choro „Atmintis“, Šilalės rajono savivaldybės kultūros centro kvarteto „Aitra“ ir kitų vokalistų atliekamos dainos. Į iškilmes susirinkę svečiai sakė kalbas, dovanojo padėkos raštus žmonėms, kurie prisidėjo prie šio memorialo atkūrimo. Seimo pirmininkas V. Pranckietis, tardamas ačiū už gerus darbus, LPKTS Šilalės filialo vadovei Teresei Ūksienei bei jos pavaduotojui Antanui Rašinskui įteikė prasmingiausią dovaną – Lietuvos vėliavą. Šie žmonės ne tik išsaugojo aikštę, bet prisiėmė atsakomybę įrengti vietą, kuri būsimoms kartoms liudytų skaudžią istoriją.

(keliama į 8 psl.)

Lietuvos delegacija lankėsi Kazachstano ir Kirgizijos Respublikose

Karagandos lietuvių bendruomenės „Lituanica“ kvietimu, birželio 9–15 dienomis Lietuvos Respublikos delegacija dalyvavo projekto „Neužgyjantys istorijos randai“ renginiuose Kazachstano ir Kirgizijos Respublikose.

Delegacijos sudėtyje buvo įvairių suinteresuotų institucijų atstovai: Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Socialinės aprėpties departamento Lygių galimybių skyriaus vedėja Eglė Čaplikienė, Migracijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Pilietybės reikalų skyriaus vyresnioji patarėja Daiva Vežikauskaitė, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Komunikacijos skyriaus patarėjas Donatas Jankauskas, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro Memorialinio departamento direktorė Gintarė Jakubonienė, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro Tuskulėnų rimties parko memorialinio komplekso vedėja Dovilė Lauraitienė, Specialiųjų globos namų „Tremtinių namai“ direktorius Dalius Bitaitis, Socialinių paslaugų priežiūros departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos skyriaus vedėjas Rimvydas Ūsas ir šio departamento vyriausioji specialistė Rima Gudelytė, Lietuvos nacionalinio operos ir baleto teatro solistė Rasa Juzukonytė, verslininkas, Sibiro lietuvių rėmėjas Ramutis Petrikis, Karelijos lietuvių bendruomenės pirmininkė Gitana Buivydaitė, Krasnojarsko krašto lietuvių bendruomenės pirmininko pavaduotojas Saulius Sidaras, Inovacijų ir kompetencijų ugdymo instituto valstybinės kalbos lektorė Gražina Jurgutavičiūtė, Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos komiteto korespondentai Zinaida Paškevičienė ir Skirmantas Pabedinskas. Delegacija, taip pat Vilniaus universiteto folkloro ansamblis „Ratilio“, dalyvavo oficialiuose renginiuose pagerbiant žuvusiuosius ir išgyvenusius mūsų tautos genocido liudytojus. Keliavome tremties ir kalinimo vietomis, aplankėme buvusius lagerius ir politinių kalinių kapavietes, susitikome su Kazachstano lietuvių bendruomenėmis Karagandoje, Astanoje, Almatoje ir Kirgizijos Respublikoje, Biškeke.

Jaunimui Kazachstano pavadinimas byloja apie didžiulę egzotišką vidurinę Aziją, o dažnam vyresnio amžiaus žmogui tebekelia šiurpą: į šios šalies lagerius sovietai iš Lietuvos ir kitų šalių išvežė tūkstančius politinių kalinių ir tremtinių. Karlagas, Pesčianlagas, Steplagas, Balchašas, Dolinka, Džezkazganas-Rudnikas, Karabas, Alžyras, Kengyras, Spaskas... Šie ir daug kitų lagerių buvo Kazachstane. Dešimtys tūkstančių į juos gyvuliniais vagonais atvežtų vyrų, moterų ir vaikų turėjo Kazachstano stepėse sukurti galingą industrinę ir karinę pramonę, kuri padarytų SSRS pirmaujančia imperija, kad visas pasaulis ją gerbtų ir jos bijotų. Dirbdami katorginius darbus tie 20 amžiaus vergai buvo dar ir niekinami, luošinami fiziškai ir dvasiškai, marinami badu, mušami, kankinami, žudomi.

1930-aisiais įsteigtas GULAG – Vyriausioji lagerių valdyba, vadovavusi šimtams lagerių visoje SSRS. Ne savo valia Kazachstanui teko priimti 1,3 milijono žmonių, deportuotų iš visos SSRS. 1931 metais buvo įkurtas Karagandos lagerių tinklas, kuris sutrumpintai vadinamas Karlagu (Karagandinskije lageria). Jis apėmė kelias dešimtis lagerių ir veikė iki 1959-ųjų. Manoma, kad šiuose lageriuose, išsidėsčiusiuose buvusios Kazachijos SSR teritorijoje, nuo 1940 iki 1956 metų kalėjo per 15 tūkstančių lietuvių, nuteistų remiantis politiniais kaltinimais. Politinių represijų aukų muziejuje, įsteigtame buvusioje Karlago vadavietėje Dolinkos kaime, eksponuojami dokumentai rodo, jog pirmus vadinamuosius specialiuosius perkeltuosius – politinius kalinius ir tremtinius – NKVD atvežė į Karagandos sritį 1929 metais. Apie baisų lagerį byloja netoli Karlago vadavietės, Dolinkoje, esančios Mamočkino (Mamyčių), lageryje gimusių mažylių, kapinės. Šių vaikų asmens bylose ten, kur įrašomos tėvų pavardės, tebuvo raidės NKVD – „Deti NKVD“ (NKVD vaikai).

ALŽIR – išvertus iš rusų kalbos – Akmolinskij lager žon izmenikov rodiny, tai yra Akmolinsko tėvynės išdavikų žmonų lageris. Unikali, galbūt net visame pasaulyje vienintelė tokia stovykla. Tik labai lakios vaizduotės žmonės, jei galima juos taip pavadinti, galėjo sumanyti areštuoti ir uždaryti į lagerį sušaudytų vadinamųjų liaudies priešų žmonas ir vaikus. 1938–1953 metais šioje vietoje kalėjo daugiau kaip 20 tūkstančių moterų. Memorialo marmuro sienoje iškalta 7620 čia žuvusių moterų pavardžių. Tarp jų – keturiolikos lietuvių. Šiame lageryje kalėjo 60 tautybių moterys.

Neįgaliųjų lageris SPASK įsteigtas po Antrojo pasaulinio karo. Didžiojo Kengyro kalinių sukilimo metu Spasko lageryje kalėjo 15 tūkstančių kalinių, tarp jų – 330 moterų. Didžioji dauguma Spasko lageryje buvo neįgalieji bei nepagydomi ligoniai. Į Spaską iš kitų lagerių suvežtavo kalinius numirti, tačiau net ir sunkiausi ligoniai buvo varomi į darbą. Dirbo neįgalieji be rankų, be kojų, akli, kurti. Berankiai iš akmenų karjerų nešiojo akmenis statyboms ant kaklo pakabintuose maišuose, aklieji – pririšti prie reginčiųjų ir taip toliau. Esant tokiam kontingentui, kalinių mirtingumas lageryje buvo labai didelis. Kasdien mirdavo dešimtys ir daugiau kalinių, tačiau bendras jų skaičius nemažėjo, nes nuolatos atveždavo neįgaliųjų iš kitų lagerių. Daugiausia kalinių buvo iš Vakarų Ukrainos ir Baltijos kraštų. Lietuviai Spasko lageryje sudarė 20 procentų bendro kalinių skaičiaus. Daugiausia tai buvo Lietuvos partizanai, jų rėmėjai bei ryšininkai. Nemažai Spaske kalėjo Lietuvos kariškių, kunigų bei kitų inteligentijos atstovų. Įamžinti Kazachijos lageriuose kalėjusių lietuvių atminimą pradėta dar 1990 metais. Tais metais Kazachstane, plačiai išsimėčiusiuose buvusiuose Kazachijos lageriuose, lankėsi Lietuvos ekspedicija, kurios dėka lagerių vietos buvo pažymėtos atminimo ženklais, kryžiais ir kryželiais. Ilgainiui aplink lietuvių paliktus ženklus pradėjo formuotis ištisi memorialai. Paminklus statė šalys, kurių piliečiai kalėjo šiuose lageriuose. Dabar kapaviečių laukas Spaske – tarptautinio memorialo vieta. Čia kalėjusiesiems ir mirusiesiems lageryje paminklus pastatė Vokietija, Vengrija, Lenkija, Prancūzija, Ukraina, Suomija, Italija, Rumunija ir kitos šalys. Šiuo metu tarptautinio memorialo vietoje Spaske nukentėjusiesiems nuo komunistinio teroro pastatyti 26 šalių paminklai.

Į Kazachstaną atvykusi Lietuvos Respublikos delegacija aplankė tas vietas, kuriose kalėjo ir mirė tautiečiai. Astanoje delegacija susitiko su Lietuvos Respublikos ambasadoriumi Kazachstano Respublikoje Vytautu Naudužu, kitais ambasados darbuotojais, Almatoje – su Lietuvos Respublikos l. e. generalinio konsulo pareigas Valdu Burneika. Susipažino, su kokiomis problemomis susiduria Kazachstane gyvenantys lietuviai, teikė informaciją dėl grįžimo nuolat gyventi į Lietuvą, supažindino su politinių kalinių ir tremtinių bei jų šeimų narių grįžimo į Lietuvą programa bei teikiama valstybės parama grįžtantiems nuolat gyventi į Lietuvą tremtiniams, politiniams kaliniams ir jų šeimų nariams. Remiantis oficialia informacija, Kazachstano Respublikoje šiuo metu gyvena apie 7 tūkstančiai mūsų tautiečių, Karagandos srityje apie 2500 lietuvių, kurių dauguma – tremtiniai, politiniai kaliniai ir jų palikuonys. Kirgizijos Respublikoje delegacija susitiko su Garbės konsulu Biškeke Stasiu Vidugiriu, spaudos ir informacinių priemonių atstovais. Lietuvos delelegaciją visuose renginiuose lydėjo Lietuvos Respublikos garbės konsulas Karagandoje, Karagandos lietuvių bendruomenės pirmininkas Vitalijus Tvarijonas. Taip pat Lietuvos delegacijai nuoširdžiai talkino ir visur lydėjo Vilniaus universiteto folkloro ansamblis „Ratilio“, apie renginius Kazachstano ir Kirgizijos Respublikose, Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos komiteto korespondentų rūpesčiu, informacija buvo pateikta Lietuvos visuomenei.

Donatas JANKAUSKAS

Įvykiai, komentarai

Ar emigracija – absoliutus blogis?

Emigracija – vargu ar kas iš mūsų pasakytų, jog šiuo žodžiu vadinamas reiškinys yra geras. Taip jau susiklostė, kad, vardijant dabartines šalies blogybes, emigracija iškeliama į pirmąją vietą. (Apie tai, kad tarp blogybių minima ir „bloga valdžia“, diskutuoti neverta, nes ja dažniausiai nepatenkinti tie, kurie ir nenori „teisingos valdžios“.)

Taigi – emigracija. Pasak žodynų, emigrantu vadinamas žmogus, išeivis, savo noru persikėlęs gyventi į kitą šalį. Emigrantais laikomi tik tie žmonės, kurie oficialiai pranešė apie savo išvykimą iš šalies. Tuo emigrantas ir skiriasi nuo nelegalo. Emigracija nėra šiuolaikinio gyvenimo reiškinys – prieš 500 metų atradus Ameriką į Naująjį pasaulį nuolat plaukė ieškantys geresnio gyvenimo europiečiai, tačiau tai nebuvo masinio pobūdžio reiškinys. Masinės emigracijos bangos yra žinomos jau nuo 19 amžiaus antros pusės. Ypač emigrantai suaktyvėjo 19 amžiaus pabaigoje ir 20 amžiaus pradžioje: tuomet kilo didelės emigracijos bangos į Šiaurės ir Pietų Ameriką bei į Australiją. Tada į šiuos žemynus persikėlė daugybė vargingai gyvenančių europiečių šeimų. Kitą emigracijos bangą sukėlė Antrasis pasaulinis karas – jo pradžioje iš Europos bėgo žydai, karui baigiantis – nuo besiartinančios sovietų kariuomenės bėgo jau patyrę okupacijos siaubą Šiaurės ir Rytų Europos šalių gyventojai. Pokariniame pasaulyje emigracijos masiškumo nebeliko, tačiau kaip reiškinys emigracija tapo įprastu dalyku visame pasaulyje. Šiandien žinoma, kad daugiau nei 200 mln. žmonių gyvena ne savo gimtojoje šalyje. Daugiausia migrantų išvyksta gyventi į turtingąsias pasaulio šalis; 20 procentų persikėlėlių apsistoja Jungtinėse Amerikos Valstijose. Tiesa, pastaruoju metu emigracijos žemėlapį sparčiai keičia migrantų antplūdis iš Artimųjų Rytų ir Afrikos šalių, tačiau tai nėra tipiška situacija – į Europą plūsta ne tik pabėgėliai iš Sirijos ir kitų neramių pasaulio kampelių, bet ir vadinamieji „ekonominiai nelegalai“, be to, tai tapo labai pelningu žmonių kontrabandininkų verslu. Kaip bebūtų, jie tik patvirtina taisyklę, kad emigraciją dažniausiai lemia politinės ir socialinės ekonominės priežastys.

Ne išimtis ir mūsų tautiečių emigracijos priežastys: 19 amžiaus pabaigoje – 20 amžiaus pradžioje Lietuvos (tuo metu priklausiusios carinei Rusijai) gyventojai dažniausiai emigravo į JAV, Antrojo pasaulinio karo periodu daug lietuvių išvyko į Kanadą, Argentiną, Braziliją, Urugvajų, Australiją. Nemažai pabėgėlių prisiglaudė ir Vakarų Vokietijoje. Pastarosios lietuvių emigracijos priežastys buvo grynai politinės – žmonės bėgo nuo komunistinio teroro, su kuriuo jau spėjo susipažinti sovietams okupavus Lietuvą 1940 metais. Paskui emigracija iš okupuotos Lietuvos tapo neįmanoma – ją aklinai užtvardė „geležinė uždanga“. Tiesa, pavieniai Lietuvos gyventojai sugebėjo ištrūkti, bet tai būta žydų, kuriems pavyko gauti leidimus išvažiuoti į Izraelį, dar kažkiek vokiečių išspruko į Vokietiją (dažniausiai tai Lietuvoje užaugę „vilko vaikai“).

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, emigracija atsinaujino. Dar iki įstojant į Europos Sąjungą, Lietuvą paliko emigrantai, vykę į Pietų Afrikos Respubliką, į JAV. Bet tikroji masinė emigracija prasidėjo 21 amžiuje, kuomet mūsų šalį paliko per 400 tūkstančių tautiečių. Skaičiuojama, kad per 200 tūkstančių lietuvių apsistojo Jungtinėje Karalystėje bei Airijoje (per 100 tūkstančių), taip pat Ispanijoje, JAV ir Vokietijoje. Priežastys, lėmusios tokius išvykimo svetur mastus, buvo ir tebėra socialinės – ekonominės. Tiesa, pasaulis pasidarė labai mobilus, papročiai ir tradicijos nustojo riboti žmonių judėjimą, todėl neretai emigruoti tenka susiradus antrąją pusę, tai yra ištekėjus ar vedus, o ne dėl geresnio gyvenimo paieškų. (Gaila, bet tokios statistikos nepavyko rasti.)

Kalbant apie neigiamas emigracijos pasekmes Lietuvoje, visų pirma įvardijama demografinės situacijos pokyčiai: darbingo amžiaus žmonių mažėjimas, produktyvumo mažėjimas, socialinei sistemai iškylančios problemos (pagrindinė – pensininkų išlaikymas) dėl mokesčių mokėtojų pasitraukimo. Išvykus valstybės piliečiui, kartu prapuola ir investicijos į jį, pavyzdžiui, išsilavinimo. Kai išvyksta kvalifikuoti specialistai, netrukus jų ima stigti... Blogiausia, kad emigracijos metu prarandami ne tiek mokesčių mokėtojai, kiek piliečiai, lemiantys valstybės politinį likimą, aktyviausia ir savarankiškiausia jų dalis. Nepaisant diplomatinių atstovybių pastangų įtraukti emigravusius piliečius į balsavimo sąrašus, nemaža jų dalis rinkimuose nedalyvauja (ši tendencija turbūt labiausiai paplitusi tarp legalaus statuso neturinčių migrantų). Migravimas ypač silpnina ir taip sunkiai besiformuojantį vidurinįjį visuomenės sluoksnį, be kurio negalima tikėtis stabilios ir pažangios demokratinės valstybės susiformavimo.

Gali kilti klausimas – tai negi nieko gero emigracija neduoda? Be abejo, nieko gero, kai nebelieka kam išlaikyti pensininkus, kai ima trūkti kvalifikuotų specialistų ir taip toliau. Tačiau paieškoję ne tik neigiamų emigracijos pasekmių, kai ką gero aptiktume. Visų pirma – piniginė emigrantų pagalba Lietuvoje likusiems artimiesiems. Kita – emigracija verčia darbdavius kelti atlyginimus darbuotojams (prisiminkime, kaip negražiai elgdavosi su savo darbuotojais stambiųjų prekybos centrų savininkai ir kaip dabar priversti juos branginti), taip pat mažėja bedarbystė: Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2010 metais Lietuvoje buvo apie 270 tūkstančių bedarbių, o 2016 metais – 112 tūkstančių, taigi bedarbystė sumažėjo daugiau nei perpus. (Sakykite, ką norite – susiduriame su paradoksu, kai emigruoja vis daugiau iš šalies, bet joje dirbančiųjų skaičius didėja...) Niekas nesako, kad jaunimo emigracija yra blogas dalykas, tačiau nepamirškime, kad jaunimui turtingose šalyse daug lengviau prasigyventi. O tuomet – grįžti su užgyventu turtu į Lietuvą. Štai čia ir būtų svarbiausias uždavinys mūsų politikams – kaip padaryti, kad emigrantai sugrįžtų į Tėvynę. Deja, kol kas tik girdime politikų spekuliacijas „kovos su emigracija“ ir populistinius scenarijus tą kovą laimėti. Tiesa, tarp jų yra tikrai blaivaus proto kalbų – Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų partijos narys Žygimantas Pavilionis ne kartą pavyzdžiu rodė Izraelį, kuriame sukurtos valstybinės institucijos, turinčios vieninteli uždavinį – padaryti viską, kad emigrantai žydai sugrįžtų į Tėvynę. Nenuostabu, kad Ž. Pavilionis pabrėžia ir būtinybę išsaugoti mūsų emigrantams dvigubą pilietybę. Kažin, ar kokiems nors „tautininkams“ ir „labai patriotams“ užteks nuovokos suprasti, kad atimdami iš emigravusių tautiečių Lietuvos pilietybę, jiems užkirsime kelią grįžti į Tėvynę Lietuvą? Tiesa, tai jau kita kalba, nesusijusi tiesiogiai su emigracijos pasekmėmis.

Parengė Gintaras MARKEVIČIUS

Seimui pakako ryžto Lietuvos komunistų partiją pripažinti nusikalstama organizacija

Birželio 27 dieną Seimas pritarė rezoliucijai, kuria Lietuvos komunistų partija pripažįstama nusikalstama organizacija. Panaši rezoliucija buvo pateikta Seimui dar prieš dvejus metus, tačiau tąsyk valdančiųjų pastangomis buvo atmesta ir nesvarstyta, net nepabandžius išklausyti argumentų, nepasistengus suprasti jos reikšmės. Šį kartą tik vienas Seimo narys balsavo prieš.

„Šiandien priimta rezoliucija – istorinės svarbos. Taip yra ne tik žvelgiant iš Lietuvos perspektyvos, nes pagaliau yra konstatuota istorinė tiesa – SSKP padalinys Lietuvos komunistų partija, kaip organizacija, yra atsakinga už okupacinio režimo diktatūrą, suteikė „stogą“ nusikaltimams bei represijoms prieš Lietuvos piliečius ir juos organizavo. Šiandien, kai Putino režimas Rusijoje daro viską, kad „išplautų“ Stalino nusikaltimus, atgaivintų hibridinę fašistinę-komunistinę ideologiją ir pateisintų agresiją prieš kaimynus, Lietuvos tartas žodis labai aiškus – Lietuvoje komunistinės ideologijos atgaivinti nepavyks“, – sako vienas iš rezoliucijos teikėjų Seimo Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcijos narys Audronius Ažubalis.

1998 metų liepos 16 dienos įstatymas „Dėl SSRS Valstybės Saugumo Komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ minėtos saugumo struktūros buvo pripažintos nusikalstamomis organizacijomis, vykdžiusiomis genocidą, represijas, terorą ir politinį persekiojimą okupuotoje Lietuvoje. Taigi prieš beveik 20 metų pagrindiniai okupacinio režimo įtvirtinimo ir teroro vykdymo instrumentai buvo aiškiai įvardinti kaip nusikalstami, tad jų vieta mūsų tautos ir valstybės istorijoje yra aiški.

Pasak A. Ažubalio, to iki šiol nebuvo padaryta su struktūra, kuri okupacijos laikotarpiu priėmė sprendimus ir formulavo įsakymus bei užduotis. Nereikia daug įrodinėti, kad ne tik vykdytojai atsakingi už nusikaltimus, bet ir tie, kurie davė nurodymą tai daryti.

Seimo posėdžių salėje sakydamas kalbą, A. Ažubalis pabrėžė, kad LKP nusikalstama organizacija pripažinti reikėjo pirmiausia todėl, kad turime rimtų problemų su savo istorine atmintimi, tam tikra prasme į sovietinės okupacijos laikotarpį žiūrime susidvejinusiai: nors bendrai suvokiama, kad okupacija buvo vienas kruviniausių ir skaudžiausių mūsų istorijos tarpsnių, tuo pačiu neišsivaduojame iš dalies visuomenės sovietinės nostalgijos.

Seimo priimtas dokumentas svarbus ir siekiant vieningos Europos istorinės atminties, kadangi nacistinių ir komunistinių nusikaltimų vertinimas Vakarų ir Rytų Europoje vis dar yra kardinaliai skirtingas, pirmiausiai dėl nevienodų istorinių patirčių. Vien tik komunistų partijos uždraudimas savaime nepaaiškina, dėl kokių priežasčių ši organizacija mūsų valstybėje nėra priimtina, kai tuo tarpu komunistų partijos laisvai veikia kai kuriose Vakarų Europos valstybėse.

„Įvardindami, kad okupacinio laikotarpio nusikaltimai buvo vykdomi ne abstrakčių „sovietų“, o valdžią ir galią turėjusios komunistų partijos sprendimais, įtvirtiname šią istorinės atminties tezę aukščiausiu lygmeniu. Jeigu ne tik nacistiniai nusikaltimai, bet ir pati Vokietijos nacionalsocialistų partija buvo teisiškai įvertinti Niurnbergo Tribunolo proceso metu, tai tas pats neįvyko su SSKP ir jos padaliniais Sovietų sąjungos okupuotose valstybėse. Tad tą turi padaryti pačios valstybės, kad nusikaltimų vykdytojus, prieš jas ir jų tautas, pačios valstybės aiškiai įvertintų teisiškai“, – pažymėjo A. Ažubalis.

Rezoliucijoje pabrėžiama, kad ja sprendžiama LKP kaip juridinio asmens nusikalstamos veiklos vertinimo problema, o ne konkrečių asmenų, įskaitant ir jai priklausiusių. Asmeninės atsakomybės už nusikalstamas veikas vertinimas ir toliau yra sprendžiamas galiojančiais baudžiamojo kodekso ir kitais teisės aktais. Tad komunistų partijos kaip juridinio asmens pasmerkimas nėra niekaip nukreiptas prieš atskirus žmones, ir kitoks rezoliucijos turinio interpretavimas būtų klaidingas.

TS-LKD inf.

Lietuvos šaulių sąjunga prieš 20 metų ir šiandien

1997 metų liepos 2 dieną Lietuvos Respublikos Seimas priėmė „Lietuvos Respublikos šaulių sąjungos įstatymą“. Šio įstatymo priėmimo 20-mečiui Lietuvos Respublikos Seimo laikinosios Lietuvos kariuomenės ir Lietuvos šaulių sąjungos paramos grupės, padedant LŠS V.Putvinskio-Pūtvio klubui, iniciatyva birželio 23 dieną (Šaulio dienos išvakarėse) Seimo Konstitucijos salėje organizavo konferenciją „Lietuvos šaulių sąjunga prieš 20 metų ir šiandien: iššūkiai ir perspektyvos“. Į šią konferenciją atvyko Seimo nariai, Krašto apsaugos ministerijos atstovai, garbingi svečiai ir gausus būrys šaulių.

Konferenciją pradėjo Lietuvos Respublikos Seimo laikinosios Lietuvos kariuomenės ir Lietuvos šaulių sąjungos paramos grupės pirmininkas Audronius Ažubalis, kuris savo kalboje pažymėjo, kad Šaulių sąjunga, pradėjusi savo veiklą 1919 metais Nepriklausomybės kovų sūkuryje ir išlaikiusi gražias bei reikšmingas mūsų valstybei istorines tradicijas, yra išskirtinė visuomeninė organizacija, turinti savo įstatymą, kuris šauliams suteikia galimybę aktyviai dalyvauti valstybės suvereniteto gynyboje.

Sveikinimo kalboje Seimo pirmininkas Viktoras Pranckietis palinkėjo šauliams tvirtai laikytis Šaulio priesaikos žodžių, džiaugėsi, kad Šaulių sąjunga yra savarankiška pilietinės savigynos organizacija, ir tai reiškia, jog šauliai yra ta elitinė tautos dalis, kuri užtikrina mūsų valstybėje pastovumą ir saugumą, organizacija įsteigta tikėjimu ir stipriai susijusi su priesaika Tėvynei.

Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininkas Vytautas Bakas savo sveikinime pabrėžė, jog Šaulių sąjunga yra įvairaus amžiaus, įvairių pažiūrų, profesijų, tautybių ir patriotiškai nusiteikusių žmonių sambūris, kuriuos vienija bendras siekis – gyventi saugioje valstybėje, kurti ją, ir tai yra šaulių galios šaltinis. Ji turi gilias istorines tradicijas ir aiškią misiją, ginant ir stiprinant mūsų valstybingumą. Šaulių sąjunga yra viena įtakingiausių visuomenės organizacijų, galinti diktuoti politines madas ir yra labai svarbi mūsų valstybėje. Baigdamas savo pasisakymą komiteto pirmininkas įteikė naujai išrinktam vadui knygą „Žymiausi Lietuvos mūšiai ir karinės operacijos“.

Kadenciją baigiantis LŠS vadas plk. ltn. Liudas Gumbinas kalbėjo apie Šaulių sąjungos veiklos raidą, įstatymą, jo perspektyvas, istorinį tęstinumą ir būsimas organizacijos vizijas, palygino Lietuvos šaulių ir Estijos Kaitseliit organizacijų panašumą ir skirtumus.

Seimo narys Gediminas Vasiliauskas sakė, kad Šaulių sąjunga – tai organizacija, vienijanti patriotiškai nusiteikusius žmones, puoselėjanti laisvės kovų tradicijas, sauganti šalies istoriją, auklėjanti jaunąją kartą, mokanti mylėti tėvynę, stiprinti ją ir aukotis dėl jos. Tai parama mūsų kariuomenei, tvarką palaikančioms institucijoms ir jaunąją kartą auklėjantiems pedagogams.

Konferencijoje dalyvavęs 1990 metų Kovo 11-osios Akto signataras, ambasadorius, 1996–2000 metų krašto apsaugos ministras Česlovas Stankevičius kalbėjo: „Šioje konferencijoje norėčiau prisiminti 1997–2000 metais įgyvendinto nacionalinio saugumo sistemos teisinio reguliavimo apžvalgą ir jo kontekste trumpai palyginti Šaulių sąjungos įstatymu nustatytą reglamentavimą tada su dabar galiojančiu įstatymu. “ Buvęs krašto apsaugos ministras susirinkusiems papasakojo apie tuometines nacionalinio saugumo nuostatas ir Šaulių sąjungos įstatymo įterpimą į šiuos mūsų valstybės gynimo pagrindus. Palygino 1997 metais priimto ir dabar galiojančio įstatymų skirtumus, nurodė kai kurias įstatymo spragas.

Po Č. Stankevičiaus pranešimo konferencijai pirmininkaujantis Seimo narys A.Ažubalis priminė, kad prieš 76 metus Lietuvos žmonės su ginklu rankose sukilo prieš sovietinius okupantus ir šioje nelygioje kovoje už laisvę žuvo per 2 tūkstančiai tautiečių ir paprašė tylos minute pagerbti žuvusiuosius.

Buvęs Šaulių sąjungos vadas (1994–1997 metais) Rimvydas Mintautas konferencijos dalyviams papasakojo apie iššūkius, su kuriais atkūrėjams teko susidurti atkuriant ir atkūrus Šaulių sąjungą, įvardijo svarbiausias to meto organizacijos veiklos gaires, to meto šaulių pasiruošimą ginti mūsų valstybę.

Šaulių sąjungos atkūrimo iniciatyvinės grupės steigėjas, LŠS V.Putvinskio-Pūtvio klubo prezidentas Stasys Ignatavičius, kuris buvo vienas iš LŠS įstatymo projektų rengėjų, susirinkusiems priminė Šaulių sąjungos įstatymo idėjos užgimimą, įstatymo rengimo aplinkybes, priėmimo raidą, įgyvendinimą, išsakė organizacijoje kylančias problemas, kreipėsi į Seimo narius su prašymu įstatyminiais aktais išsaugoti istorinį Šaulių sąjungos paveldą ir tradicijas.

Naujai išrinktas Šaulių sąjungos vadas plk. ltn. Gintaras Koryzna savo pranešimą pradėjo nuo Šaulių sąjungos tikslų: „Stiprinti Lietuvos Respublikos nacionalinį saugumą, telkiant Lietuvos Respublikos piliečius aktyviai prisidėti prie valstybės gynybinės galios didinimo, viešojo saugumo užtikrinimo, visuomenės pilietinio, patriotinio ir tautinio ugdymo, ugdyti pasitikinčius savimi kūrybingus, motyvuotus ir drausmingus Lietuvos Respublikos piliečius, pasirengusius ginti Tėvynę ir padėti nelaimės atveju kitiems.“ Įgyvendinant šį tikslą, Šaulių sąjunga vykdo visapusišką karinį bazinį šaulių rengimą ir pilietinio pasipriešinimo programą, bendradarbiauja su Lietuvos kariuomene, Policijos departamentu, Valstybės sienos apsaugos tarnyba, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentu ir kitomis struktūromis, vykdo objektų apsaugą ir atlieka kitas įstatyme numatytas funkcijas. Savo pasisakyme naujasis šaulių vadas akcentavo jaunųjų šaulių vaidmenį kuriant ateities sąmoningą ir pilietišką Lietuvos visuomenę, apibrėžė šaulių vaidmenį valstybės gynyboje.

Karo istorikas prof. Valdas Rakutis kalbėjo apie šauliškąją ideologiją, jos sampratą ir įgyvendinimą mūsų visuomenėje, pritarė S.Ignatavičiaus mintims, kad kiekviename šaulių dalinyje būtų ideologiniai vadovai. „Reikia ne tik išleisti V.Putvinskio raštus, bet parašyti naują šauliškosios ideologijos vadovėlį“, ir tam jis pasiruošęs imtis darbo, jeigu bus Šaulių sąjungos užsakymas.

„Kalbėdamas apie Šaulių sąjungos vaidmenį mūsų valstybės gynyboje, pirmiausia norėčiau kalbėti apie pamatinį Lietuvos gynybos principą. Lietuvos gynyba yra visuotinė ir besąlygiška, tai reiškia, kad valstybės gynybai bus panaudoti visi gynybiniai resursai ir įtraukta visa tauta, bus priešinamsi be išlygų. Lietuvos šaulių sąjunga savo prigimtimi sujungianti Lietuvos visuomenę ir kariuomenę, apimanti visų visuomenės sluoksnių piliečius, pasiruošiusius prisidėti prie šalies gynybos stiprinimo, yra puikus pavyzdys kaip praktikoje įgyvendinamas visuotinės ir besąlygiškos gynybos principas ir Konstitucijos nuostatos“, – savo pranešime kalbėjo krašto apsaugos viceministras Vytautas Umbrasas.

Po pranešimų prasidėjusiose diskusijose pasisakė LŠS Centro valdybos narys dr. Audrius Skaistys, buvęs krašto apsaugos ministras, Seimo narys, šaulys Juozas Olekas, Seimo narė, šaulė Gintarė Skaistė, šauliai Ignas Meškauskas, Edmundas Jakubauskas, Haroldas Daublys, dr. Vytautas Račkauskas, Almantas Laucius, Lietuvos žmogaus teisių gynimo asociacijos atstovė Tatjana Narkevičienė ir kiti.

Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos valdybos pirmininkė Rasa Duobaitė-Bumbulienė savo sveikinimo kalboje sakė: „Gerbiami Lietuvos šauliai. Esate Lietuvos pasididžiavimas, žmonės visada pasiryžę saugoti mūsų laisvę, bet kada pasiruošę ginti mūsų valstybės nepriklausomybę. Šias vertybes paveldėjote iš tarpukario šaulių, kurie buvo užgrūdinti 1918–1920 metų kovų, net sovietinės okupacijos metais nesulaužę šaulio priesaikos, pasirinko partizano kelią ir ėjo su ginklu kovoti dėl Lietuvos laisvės. Dalis jų garbingai žuvo kovoje su priešu, dalis – okupantų valia atsidūrė Sibiro lageriuose ir tremtyje... 27 metus trunkantis mūsų organizacijų bendradarbiavimas ateityje tęsis ir stiprės, nes esame žmonės, kuriuos vienija bendros vertybės ir tikslai. Sveikinu Šaulių sąjungą 98-ųjų įkūrimo ir 20-ųjų Šaulių sąjungos įstatymo priėmimo metinių proga.“ LPKTS valdybos pirmininkė naujajam Šaulių sąjungos vadui plk. ltn. Gintarui Koryznai įteikė atminimo dovaną.

Stasys IGNATAVIČIUS

Sveikiname

Garbingo jubiliejaus proga nuoširdžiai sveikiname LPKTS Jonavos filialo narius:

Etą KAUPĄ – 85-ojo,

Vytautą MAŽEIKĄ ir Juozą JUODEŠKĄ – 80-ojo.

Nuoširdžiai linkime stiprios sveikatos, dvasios ramybės, laimingų ir džiaugsmingų metų bei Dievo palaimos.

LPKTS Jonavos filialas

75-ojo gimtadienio proga sveikiname aktyvią LPKTS Rokiškio filialo tarybos narę **Ritą DABUŽINSKAITĘ-PARŠIŪNIENĘ**, linkėdami stiprios sveikatos, neišblėstančios energijos ir Švč. Marijos globos.

LPKTS Rokiškio filialas

Dėmesio!

Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga ruošiasi išleisti rašytojo Stanislovo Abromavičiaus knygą „Vaikystė Sibiro toliuose“, parengtą pagal jau išleistas tris „Tremties vaikų“ knygas ir skirtą 4–6 klasių moksleiviams. Istorijos parašytos vaikams priimtina forma – per nutikimus, išgyventus įvykius, blogio ir gėrio supratimą. Jose pasakojama lietuvių tremties į Sibirą istorija, mokoma pagarbos tėvynei ir meilės lietuvių kalbai ir gimtajam kraštui.

Knygos bus dovanojamos visoms Lietuvos mokykloms.

Kreipiamės į mūsų skaitytojus ir geros valios žmones prašydami paramos planuojamai išleisti knygai. Taip pat toliau renkamos aukos „Tremties vaikai. Ketvirtajai knygai“. Aukojamas lėšas perveskite į DNB banke esančią Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos paramos sąskaitą Nr. LT86 4010 0425 0156 6754. Paskirties langelyje nurodykite, kuriai knygai aukojate.

Aukotojų pavardės bus spausdinamos „Tremtinyje“ ir knygoje aukotojų sąraše. Kiekvienam aukotojui bus padovanota po knygą.

Ačiū už jūsų gerumą.

LPKTS valdybos pirmininkė Rasa Duobaitė-Bumbulienė

Užsiprenumeruokite „Tremtinį“

Prenumerata priimama bet kuriame „Lietuvos pašto“, „Pay Post“ skyriuje, per „Lietuvos pašto“ laiškininką, paskambinus informacijos tel. 8 700 55 400, internetu www.prenumeruok.lt. Laikraštis išeina keturis kartus per mėnesį. Prenumeratos indeksas 0117. Kaina:

1 mėn. – 2,45, 3 mėn. – 7,34 Eur.

Petro Tamučio prisiminimai

Ištrauka iš Petro Tamučio baudžiamosios bylos (versta iš rusų kalbos):

„Teismo posėdis Nr. 9. Teismo pirmininkas majoras Šeršnev, nariai – milicijos leitenantas Harim, milicininkai Uznys, Berzaičis, sekretorius Abramovičius. Posėdis be šalių dalyvavimo, dalyvaujant vertėjai Lebedevai.

Teismas apsvarstė teisiamųjų bylą. Teisiamieji: Laurynas Petras, gimęs 1898 metais, Račas Kazys, gimęs 1921 metais, Naujokas Bronius, gimęs 1906 metais, Naujokas, gimęs 1901 metais, Mankus Stasys, gimęs 1928 metais, Jonyla Petras, gimęs 1926 metais, Tamutis Vladas, gimęs 1905 metais, Tamutis Petras, gimęs 1921 metais, Vaivada Augustas, gimęs 1908 metais ir Stauskas Kazys, gimęs 1928 metais.

Teismas nustatė, kad Laurynas, Naujokas, Tamutis Vladas, Jonyla, Vaivada, Račas, Mankus, Naujokas, Tamutis Petras, Stauskas, atėjus Raudonajai armijai, 1944 metų gruodį išdavė tėvynę, tai yra įstojo į kontrrevoliucinę, nacionalistinę gaują, kurios vadas buvo Morkus (užmuštas). Iš jo visi gavo šaunamuosius ginklus – šautuvus, automatus, ir kovojo prieš NKVD kariuomenę bei NKVD organus. Kaltais prisipažino. Karo tribunolas pripažino kaltais pagal RFSR įsako 59-1 ir 58 -1 punktą.

Atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, karinis tribunolas siūlo taikyti visas straipsnio 58-1a sankcijas, vadovaudamasis RFSR baudžiamojo kodekso 319-320 straipsniais. Asmenys (išvardintos minėtos pavardės) už visus nurodytus nusikaltimus RFSR įsako 58-1a straipsniu nuteisti laisvės atėmimu 10 (dešimčiai) metų kiekvienam, su įkalinimu lageriuose (ITL) ir dar 5 metams kiekvienam atimti teises. 1945 07 26.“

Iš Komijos į Archangelską

Į Komijos lagerius mane išvežė 1946 metų rudenį. Iš Vilniaus – į lagerį Komijoje Mikunską. Išbadėjusį ir nusilpusį 5 mėnesiams perkėlė į Mirovki lagerį. 1947 metais 5 mėnesiams įkalino Solvičgorsko lageryje. Paskui patekau į Nendos lagerį, buvusį už 203 kilometrų už Taišeto, Archangelsko srityje. Archangelske buvau pirmos kategorijos kalinys. Tvarka tokia: ant kepurės kaktos numeris, virš kelio numeris, ant nugaros numeris. Mano numeris – C-400…(tolimesnių skaičių neprisimenu). Iškvietė mane 5000-ąjį, o Vlado bylos vis nėra – neranda. Čia turėjo kalėti Vladas, o patekau aš. Girdžiu šnekasi tarp savęs prižiūrėtojai: „Šitas jaunesnis, dar geriau. Tegul lieka.“ Teko dirbti šachtoj. Labai didelės išdirbio normos. Reikėjo paruošti sprogmenis gręžiniui sprogdinti. Pavojinga.

Silpnesnius kalinius vežė miško kirsti. Kalėjome japonų lageriuose iki 1949-ųjų vasaros. Duonos davinys – 400-350 gramų per dieną. Cukraus norma per savaitę – 1 arbatinis šaukštelis, sriubos – 0,5 litro. Sriuboje, tame vandenyje, plaukiojo viena skiltelė bulvės. Košės davinys – 200 gramų. Alga – 2 rubliai per mėnesį. Obligacijoms vis tiek nuplėšdavo. Po tokio maitinimo varė į darbą. Vėjui papūtus į apsiausto skvernus, kartais kalinys ir nugriūdavo.

Buvo atsitikimų, kai kalinys nusikirsdavo ranką, kad patektų į ligoninę… pavalgyti. Komijos lageriuose svėriau 48 kilogramus (mano ūgis – 172 centimetrai). Nors buvau 25 metų, atrodžiau labai jaunas. Dėl išsekimo ir aš patekau į ligoninę. Čia buvo geriau. Per dieną duodavo po 600 gramų duonos. Iš ligoninės išleido po mėnesio. Ypač daug kalinių mirė kovo-balandžio mėnesiais. Mūsų bloke iš 240 kalinių likome tik 40. Kiti mirė. Vagys kalėjo kartu su politiniais. Jie labai nenorėjo dirbti, metaliniais strypais daužė įrankius. Turėjo prisigaminę peilių („finkų“), mėtydavosi jais, žaidė „Polundrą“. Kartą vienas jų metė peilį į kareivį. Tas šovė į vagį ir pataikė. Kartais vagys lošdavo iš žmonių gyvybių. Sutaria – pralošęs užmuš tą, kas pirmas iš kameros eis į tualetą ir pan. Arba kalinį paima už rankų ir kojų, meta nuo gultų antro aukšto. Nelaimingajam atmuša plaučius.

Tame korpuse buvo daug ukrainiečių. Kartą grįžtam iš darbo – pilnos mašinos sužeistų. Stovi kulkosvaidžiai „Maksimka“. Po komandos „gulti“ ukrainiečiai sugulė. Vagys – nepakluso, ėjo tiesiai į čekistus. Į juos kareiviai pradėjo šaudyti: ką nušovė, ką sužeidė. Tų sužeistų vagių išvežė kelis sunkvežimius. Lagery buvo įkištas rusas šnipas Lysenko, turintis ryšių su Amerika (buvęs vyresnysis leitenantas). Laisvėje kažką perdavinėdavo į Aliaską radijo siųstuvu. Su žmona susipyko – toji jį ir įskundė. Kaliniams jis buvo nedoras.

Taišeto lageryje

Į Taišetą mane pervežė 1949 metais. Per metus leido parašyti tik du laiškus. Popieriaus nedavė. Jei parašysi teisybę, cenzūra nepraleis. Labai sunkios gyvenimo sąlygos. Prie langelio valgykloj per valandą praeidavo apie 1000 kalinių. Aš buvau išbadėjęs, visai nusilpęs, ir čia visiems atrodžiau labai jaunas. Mane vadindavo „pacanu“. Visai nusilpusį senutė gydytoja paskyrė į valgyklą indų plauti. Toje valgykloje dirbau 4 mėnesius. Kitus dar silpnesnius suguldė į ligoninę. Iš 800 ligonių kalinių 500 jau buvo invalidai. Ne kartą mačiau, kaip kaliniai pešėsi dėl sriubos kaušo. Pirmiausiai mirdavo tie, kurie rūkė. Labai sutinę buvo Pilipavičius, Čepas. Po sutinimo ateidavo mirtis…

Taišeto lagery susibūrė slapta grupė, bandžiusi bėgti. Po gultais išėmė grindis, pradėjo kasti tunelį. Ilgai kasė – tarp jų buvo ir Vytautas Mačiuika (grįžęs iš tremties tapo skulptorium ir poetu). Iškasė gal 200 metrų, per visą draudžiamos zonos kiemą. Juos sugavo. Bėgusius iš lagerio pavydavo šunys, dideli, vilkiniai. Šoka, apdrasko, sudrasko drabužius. Kareiviai sudaužo, sumuša. Tokius leisgyvius, apdraskytus, sukruvintus, sumuštus parvaro atgal į lagerį, susodina parodai prie vartų, kad einantys iš darbo matytų. Apie lagerį buvo trys eilės tvorų, aukštis po tris metrus.

Brolienė Anelė Tamutienė pradėjo paiešką, kur aš esu. Tada komendantas barėsi, kodėl neparašiau. Mano šeima išvežta, neturėjau adreso, nežinojau, kur rašyti. Taip jam paaiškinau. Kartą buvau parašęs laišką, padaviau į pašto dėžutę įmesti tokiam darbininkui, ne kaliniui. Po kiek laiko radau tą savo laišką statybos aikštelėje. Toks nesąžiningas tas ruskis buvo.

Pakeliui į Magadaną

Į Magadaną išvežė 1949-ųjų vasarą, o į ten patekom tik lapkričio 26-ąją. Už 300 kilometrų jau čiukčiai elnius ganė. Plaukėm laivu Ochotsko jūra. Laivas klaidžiojo keturias dienas – vos ne į Japoniją buvom nuplaukę… Valgyti nedavė devynias dienas – tik sūrios žuvies po 100 gramų kasdien, o geriamo vandens trūko. Tai buvo dar vienas kankinimo būdas. Laive kalinių sukišta daugiau kaip 5000.

Čia buvo įvairių tautybių. Jei normos nepadarysi – tik 300 gramų duonos. Įlendi į žemę 150 metrų, dirbi iš peties. Kartą užpylė žemėmis 20 metrų ilgio požeminį taką. Negalėjau išlįsti į žemės paviršių. Žemes atkasė visa brigada, ieškojo.

Tada Magadane moterų kalinių dar nebuvo. Su politiniais kartu laikė galvažudžius. Jie iš politinių atimdavo siuntinius, pinigus. Su jais kalėjo Vytautas Mačiuika. Į sovietų kalėjimą už „antitarybiškumą“ jis pateko nepilnametis. Vis bandė bėgti, tai jam kalėjimo metų pridėdavo už kiekvieną pabėgimą. Taip Mačiuikos bausmė susidarė 25 metai. Jis kažkaip prisiklijavo prie vagių. Tapo jų savotišku vadu. Kol kaliniai nuo kalvų nešė kelmus barakams šildyti, Vytautas drauge dirbo. Kai kurą liepė nešti garnizono patalpoms šildyti, tie kaliniai atsisakė įvykdyti prižiūrėtojų nurodymus. Tada kareivai V. Mačiuiką nubaudė – ant jo užrito kelmą ir už kojų kalinį partraukė vietoj rogių. Po tokio auklėjimo Vytas daugiau nesipriešino. Kažkas šnekėjo, kad „stukačių“ buvo priplojęs, todėl Mačiuikos neleido į šachtą dirbti. Bijojo, kad kokiam prižiūrėtojui neužvožtų akmeniu. Jis dirbo žemės paviršiuje gerai matomas sargybinių. Amnestavo Mačiuiką tik 1956 metais.

Lageryje mano sveikata pablogėjo, svėriau vos per 40 kilogramų. Gydytoja (ne tremtinė) nusiuntė mane į ligoninę Uzdame. Ligoninėj buvo apie 800 invalidų, mano korpuse gulėjo 60 ligonių. Čia susitikau nepažįstamą senuką, kurį buvau matęs sapne.

O sapnas buvo keistas: vandenys rudi, krašto nematyti. Ėmiau plaukti, saulė plieskia į aks. Priplaukiau statmeną sieną. Išlipti negaliu, čiupau gluosnio šaką, toji lūžo. Tada pasirodė senukas ir sako: „Duok ranką, aš tau padėsiu išlipti į krantą“. Sapnas išsipildė – tas senukas, pavarde Topyca, su kubanke ant galvos, pasiūlė man dirbti virtuvėje, dėl to pakalbėjo su gydytoju Bartusevičium. Po trijų dienų buvau priimtas pagalbininku. Prie maisto dirbo ir senuko duktė Svetlana. Mane primokė, kaip turiu sakyti daktarams. Davė invalido kortelę. Buvo toks kalinys Kaunas – jis lįsdavo į šiukšlyną, ieškojo valgyti. Rasdavo kokią plutą, kokį kaulą neapgraužtą. Su juo dar buvo ir Baranauskas. Sakydavau jiems, kad į šiukšlyną nelįstų. Kai atsistodavau prie maisto dalinimo, jiems sriubos įpildavau daugiau. Kuris nusilpęs, irgi taikydavau daugiau įpilti. Ėjo laikas, sveikata šiek tiek pasitaisė. Atvažiavo gydytojai iš Magadano, patikrino sveikatą. Iščiupinėjo raumenis, nustatė, jog galiu dirbti. Vėl patekau į šachtą 51-811-5. Iš čia per pašalinius asmenis perduodavau už zonos laiškus į Lietuvą

Sibire gimusi Nijolė Tamutytė

Magadane dar sutikau senuką, buvusį baltagvardietį karininką, nuteistą 1933 metais. 1956 metais jam atnešė leidimą grįžti namo į tėvynę. Jis paėmė tą laisvės dokumentą į rankas, perskaitė ir tą pačią minutę susmuko – plyšo širdis. Paskutiniu metu buvo dirbęs drabužių sandėlininku.

Patekau į Berijos lagerį, kurį po Berijos likvidavimo pavadino Matrosovo vardu. Tame lageryje praleidau nemažai laiko. Kalėjimuose iš viso buvau aštuonerius metus ir septynis mėnesius. Neturėjau pilietybės teisių. Apsigyvenau Stikolnikų gyvenvietėje (70 kilometrų nuo Magadano). Stikolnikuose susipažinau su politine kaline ir tremtine, Marijampolės partizanų ryšininke Felicija Kainauskaite. Sukūrėme šeimą, Stikolnikuose gimė duktė Nijolė. Pasistačiau Zavodskaja gatvėje namelį. Dirbau stiklo fabrike dideliame karštyje prie stiklo pūtimo. Karštis nuo išdeginimo krosnių gadino sveikatą. Turėjau įsitaisęs inspektą. Malkų – kiek nori, tik reikia dirbti. Balandį jau pardavinėdavau raudonus pomidorus. Šiaip daržoves į parduotuves veždavo iš Kinijos. Turėjau pinigų, su kaimynais rusais padarydavau po gramą… Ant daržo tvoros kuolo pastatau buteliuką, kitą dieną kaimynas Ivanas pastato… Įpratau išgėrinėti. Smarkiai rūkiau. Sakydavo lageryje, jog, kas nerūko, tai skuduru smirda… Širdis sušlubavo. Gydytojas pasakė, jei gersiu ir rūkysiu, negyvensiu. Nuo tos dienos mečiau ir cigaretę, ir degtinę. Stikolnikuose gyvenome iki 1976 metų vasario 14 dienos. Po daugelio tremties metų man pranešė, kad išleidžia į laisvę. Džiaugėmės.

(Bus daugiau)

Prisiminimus užrašė Zuzana STUNŽĖNIENĖ

Spaudai paruošė Stanislovas ABROMAVIČIUS

Birželio sukilimo vilties žiburėliai

Birželio sukilimo memorialas Kauno senosiose kapinėse

Pabaiga.
Pradžia Nr. 24 (1238)

Minėta Leono Prapuolenio kalba per radiją buvo ženklas visuotiniam Lietuvos sukilimui. Sukilimas paplito visame krašte. Jame dalyvavo apie 20 tūkstančių žmonių. Sukilėliai išvadavo Kauną, Vilnių bei kitus didesnius ar mažesnius miestelius, kūrė krašto valdymo administraciją. Įnirtingos kovos su raudonarmiečiais vyko Kauno Senamiestyje – Marijampolės, Valančiaus, Birštono ir Daukšos gatvėse, Šančiuose, Aleksote. Ginant Aleksoto tiltą, žuvo karininkas lakūnas Jonas Dženkaitis. Puolant sukilėlius iš užnugario, Vytauto Didžiojo tiltą sovietai susprogdino kartu su per jį žygiuojančiais savo kariais... Ginant Petro Vileišio tiltą per Nerį, didelę narsą, šaudant rusų kulkosvaidžiams, parodė Juozas Savulionis, buvęs Vilniaus policijos nuovados viršininkas. Jis staigiu šuoliu sugebėjo nutraukti sprogdinimo laidus. Žuvo pakirstas priešo kulkų. Tiltas buvo išgelbėtas.

Sukilėliai savo kariniais veiksmais siekė išlaisvinti Lietuvos žemę, apsaugoti nuo sunaikinimo mūsų tautos turtą, išvaduoti suimtuosius, apsaugoti nuo bėgančios raudonosios armijos teroro žmones. Kaip rodo prisiminimų statistiniai duomenys, sukilėliai nuo mirties išvadavo 3336 kalinius, apsaugojo nuo išvežimo ir kalėjimo daugybę Lietuvos gyventojų. Birželio 24 dieną sukilėlių rankose buvo jau visas Kaunas. Kauniečiai su dideliu įdomumu skaitė išėjusio laikraščio „Į Laisvę“ pirmąjį numerį. Lietuva turėjo savo vyriausybę, buvo rengiamasi tos Laikinosios vyriausybės pirmajam posėdžiui.

Sukilėliai narsiai kovojo ir Vilniuje, Šiauliuose, Švenčionėliuose, Žemaitijos apylinkėse bei kitose Lietuvos vietose. Vilniaus sukilėliai birželio 23 dienos popietėje Gedimino pilies bokšte iškėlė Trispalvę, o kitos dienos ryte užėmė radijo stotį. Per radiją sklido sukilimo vadovybės Deklaracijos žodžiai, Lietuvos himnas.

Kaip pasakojama, šis visuotinis tautos sukilimas turėjo didelio netikėtumo Lietuvos kolaborantų vadovui Antanui Sniečkui. Pasitraukęs į Rytų Lietuvą, jis ragino Jonavoje stovėjusius sovietinius tankus, kad šie grįžtų į Kauną atlikti savo kruvino darbo. Tada sukilėliai kreipėsi pagalbos į vokiečių karinę vadovybę. Pastaroji, atsiliepusi į sukilėlių prašymą, pasiuntusi lėktuvus, kurie subombardavę pakelyje į Kauną važiuojančių sovietinių tankų koloną. Apie tai rašė savo prisiminimuose Jonas Venckevičius: „Važiuodami dviračiais pora kilometrų už Karmėlavos, kairėje kelio pusėje pastebėjome subombarduotų rusų tankų koloną. Keliasdešimt tankų riogsojo atsigręžę į Kauną...“

Lietuvos sukilėlių smūgiai buvo labai skaudūs mūsų kraštą okupavusiai sovietinei kariaunai. Pažymėtina, kad Lietuvos sukilimo faktą birželio 23 dieną nenoromis pasauliui pripažino, pagarsindamas per radiją buvęs sovietų užsienio reikalų komisaras V. Molotovas. Jis, šiurkščiai pateikdamas žinią apie naujos krašto vyriausybės sudarymą, įtūžęs užsipuolė sukilėlius, apšaudžiusius raudonarmiečius. Lietuvių sukilėlių narsą vėliau pripažino ir vokiečiai, tačiau nutylėdami patį sukilimo tikslą – Lietuvos laisvės siekį.

Sukilimas pareikalavo ir nemažų aukų. Per sukilimą žuvo apie 4000 sukilėlių ir kitų žmonių. Birželio 26 dieną vyko žuvusių sukilėlių laidotuvės. Lietuvos Laikinosios vyriausybės vardu kalbėjo laikinai ėjęs ministro pirmininko pareigas švietimo ministras profesorius Juozas Ambrazevičius. Jis sakė: „Ne pirmas kartas šioje vietoje prasiveria duobės, kad priimtų kūnus tų, kurių kraujas reikalingas palaistyti tautos laisvei. [...] Tai rodo, kokia stipri tėvynės meilė jau yra išaugusi jos vaikų širdyse, kad ištisi jų būriai – šimtai ir tūkstančiai – savo noru ryžosi numirti, kad tik svetimiems nevergautų...“

To meto didžiosios valstybės, kariavusios antihitlerinėje pusėje, Birželio sukilimo ir Laikinosios vyriausybės nepripažino bijodamos, kad tai nebūtų palaikoma prieš Sovietų sąjungą nukreiptais veiksmais. Tų valstybių nenoras pyktis su sovietais lėmė ir pokario metų ilgą Lietuvos okupaciją.

Šiandien sukilėlių auką, kaip ir patį sukilimą, stengiasi kai kurios jėgos visai neprisiminti arba jį juodinti, sutapatinti su žydų tautos tragedija. Prieš penkerius metus net buvo paviešintas kai kurių tituluotų žmonių, kuriuos šviesios atminties Algirdas Patackas pavadino „kvislingais“, laiškas „Dėl J. Ambrazevičiaus-Brazaičio iškilmingo perlaidojimo“, kuriame smerkiama Lietuvos valdžia, prisidėjusi prie perlaidojimo. Šis laiškas, kaip rašė Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo Akto signataras A. Patackas, - paniekino žuvusių dėl Lietuvos laisvės auką, kurių vienintelis tikslas buvo nuplauti gėdą dėl nesipriešinimo prievartautojui, jie paniekino tuos neatpažintus žuvusius, kuriuos teko laidoti bendrame kape, kovojusius dėl tautos garbės, dėl jos laisvės.

Prisimintina, kad ir Lietuvos Respublikos Seimas, paveiktas zurofų, slavinų ar vizantalių piktų balsų, susvyravo, atšaukęs jau priimtą įstatymą, pripažinusį tuometinės Laikinosios vyriausybės statusą. Šiandien į zurofų dūdą, vienokiu ar kitokiu būdu juodindami Lietuvą, pučia tos pačios Lietuvos žmonių išpenėti europarlamentarai Valdemar Tomaševski, Viktor Uspaskich bei kiti į juos panašūs. Gaila, kad ir mūsų mokyklose kai kurie pavieniai mokytojai, apsvaiginti iškreiptų zurofiškų svaičiojimų, žydų žudymą priskiria Birželio sukilėliams, ignoruodami sukilimo turinį, jo tikslus. Žinoma, kad kilus karui ir okupacinei kariuomenei traukiantis, tarpuvaldžio metu kilo kažkokia atkeršijimo akcija už tūkstančius ištremtų ir nukankintų lietuvių. Tačiau tai nereiškia, kad tokioms akcijoms pritarė Lietuvos Laikinoji vyriausybė ar sukilėlių vadovybė. Žydų tautos naikinimas – buvo Hitlerio politika. Jis tą patį darė ir kituose užgrobtuose kraštuose. Jau pačiomis pirmomis karo dienomis atvykęs į Kauną SS generolas Stahleckeris sudarė žydų naikinimo planus, stengėsi sukurstyti žydų pogromus, įsteigė Vilijampolėje žydų getą. Šia tema prieš kurį laiką įdomių minčių spaudoje yra pateikusi Irena Tumavičiūtė, tyrinėjusi to laikotarpio istorinius faktus.

Laikinoji vyriausybė kiek galėdama stengėsi padėti žydams. Vyriausybės narys generolas Stasys Raštikis tuo klausimu net nuvyko pas vokiečių karo komendantą generolą von Pohl, jam pareikšdamas „kad Lietuvos vyriausybė ir lietuvių visuomenė labai susirūpinusi vokiečių akcija prieš žydus“. Taip pat buvo kreiptasi ir į aukštesnę vokiečių valdžią, kad ji sustabdytų Kaune ir provincijoje tebevykstančią akciją prieš žydus. Pats Ambrazevičius, kaip rašė jo Perlaidojimo komisija, asmeniškai ne kartą bandė įtikinti vokiečių kariuomenės vadus sustabdyti Lietuvos žydų persekiojimą. Šiuo klausimu rūpinosi ir Lietuvos katalikų Bažnyčia, įvairiose vokiečių įstaigose darydama žygių prieš žydų naikinimą.

Nutraukus Laikinosios vyriausybės darbą, J. Ambrazevičius įkūrė pogrindinę organizaciją – subūrė Lietuvių fronto rezistencinį sąjūdį, kuris 1942 metais išaugo į Tautos tarybą. Įkūrus Vyriausiąjį Lietuvos išlaisvinimo komitetą, J. Ambrazevičius buvo paskirtas Politinės ir ryšių su užsieniu komisijos pirmininku. Vėliau toje organizacijose turėjo ir kitas svarbias pareigas, rengė leidinius, memorandumus Jungtinėms Tautoms dėl okupuotoje Lietuvoje vykdomo genocido. Su VLIK-o vadovybe lankėsi Vatikane, kur buvo priimtas popiežiaus Pijaus XII.

Lietuvos laikinoji vyriausybė stengėsi atnaujinti 1938 metų Konstitucijos veikimą, pasmerkdama 1940 metų sovietinę agresiją prieš Lietuvą. Tačiau užėmę mūsų kraštą vokiečiai vis labiau ėmė trukdyti vyriausybės darbui, kuri stengėsi suvienyti vienam tikslui visas lietuvių politines jėgas, atstatyti kraštą. Liepos mėnesio 25 dieną vokiečiai paskelbė civilinės valdžios įvedimą Pabaltijo valstybėse. Laikinosios vyriausybės tolimesnė veikla pasidarė neįmanoma. Rugpjūčio 5 dieną įvyko paskutinis Lietuvos Laikinosios vyriausybės posėdis. Nors Vyriausybė gyvavo tik šešias savaites, bet jos veikla ir pats sukilimas turėjo didelį poveikį demaskuojant sovietinę propagandą, atgaunant tautai savo pasitikėjimo jėgas. Tūkstančiai sukilėlių parodė Lietuvos gyvybingumą, Lietuvos interesų gynimą. Jie išaugo iš Nepriklausomybės laikotarpio išugdytos tautos dvasios, iš tautinės mokyklos, iš patriotinių organizacijų veiklos. (Šia kryptimi, stiprindama ugdymo procese patriotizmo nuostatą, savo tautos dvasinių vertybių branginimą, turėtų eiti ir mūsų dabarties mokykla). Žurnalistas Bronys Raila rašė: „Sukilimas buvo grynai lietuviškas reikalas ir savo svarbiausiu uždaviniu turėjo tik lietuvių tautos išlaisvinimo ir nepriklausomos Lietuvos valstybės interesus“.

Aktyvus rezistentas teisininkas Mykolas Naujokaitis priduria, kad sukilimo nuostata buvo „viską atiduoti Lietuvai – šia mintimi vadovavosi mano draugai, su kuriais kartu teko dirbti. Tarnavome Dievui, Tėvynei ir žmonijai – tokia nuostata vadovavomės“. Tą patį mūsų pokalbiuose pažymėdavo ir jau Amžinybėn išėję buvusios Laikinosios vyriausybės pramonės ministras daktaras Adolfas Damušis, taip pat dr. Mindaugas Bloznelis, akademikas Antanas Kudzys ir kiti idėjiniai sukilimo dalyviai.

(keliama į 7 psl.)

Birželio sukilimo vilties žiburėliai

(atkelta iš 6 psl.)

Apie 1941 metų birželio 22–28 dienų sukilimą būtų galima dar daug kalbėti, apie jį nemažai ir parašyta. Apie minimą sukilimą rašė ir kalbėjo tęstinio mokslo darbų leidinio „Lietuvos istorijos studijos“ redkolegijos buvęs atsakingasis sekretorius dr. Sigitas Jegelevičius, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras 2011 metais parengė išsamią monografiją „Lietuvių tautos sukilimas...“

Birželio sukilimą gal galėtume lyginti su 1956 metais vykusia antisovietine Vengrijos revoliucija. Tačiau tokio lyginimo metu turėtume pirmumą atiduoti Lietuvos 1941 metų birželio sukilimui – čia lietuvių tauta didžiųjų pasaulio valstybių grumtynėse pirmoji išdrįso ginklu pasipriešinti sovietiniam agresoriui. Ne veltui profesorius Edvardas Gudavičius, kalbėdamas apie Birželio sukilimą, sakė: „Tai buvo „vienas didingiausių mūsų istorijos momentų, tautos žygdarbis“. Sukilimo įtakoje tauta atgavo savo jėgas, pasitikėjimą, ryžtą, davusį impulsą tolimesnei 10 metų trukusiai legendinei partizaninei kovai prieš antrą kartą okupavusią mūsų šalį Sovietų sąjungą.

Išlaikant Birželio sukilimo atmintį daug nuveikė buvusios „Lietuvos 1941 metų birželio 22–28 dienų Sukilėlių sąjungos“ pirmininkas Alfonsas Žaldokas. Vytauto Didžiojo universitete įrengtas sukilimo vadovų gen. štabo majoro V. Bulvičiaus, pulkininko dr. J. Vėbros, prof. dr. A. Damušio, ekonomisto L. Prapuolenio, inžinieriaus P. Naručio ir Lietuvos laikinosios vyriausybės Ministro pirmininko prof. dr. J. Ambrazevičiaus portretiniai skulptūriniai reljefai (skulptorius S. Žirgulis). Petrašiūnų kapines puošia skulptoriaus prof. Antano Kmieliausko sukurtas antkapinis paminklas pulkininkui Kaziui Škirpai, 1941 metų birželio sukilimo organizatoriui. Prisimintina ir tai, kad K. Škirpos vadovaujami savanoriai 1919 metų sausio 1 dieną Vilniaus Gedimino pilies bokšte pirmą kartą iškėlė mūsų Trispalvę vėliavą. Kauno senosiose kapinėse jau brėkštant Lietuvos atgimimui Jaunalietuviai sukilėlių atminimui pastatydino medinį kryžių, kuris priešiškų jėgų ne kartą buvo suniokotas ir vėl atstatytas.

1991 metais sukilėlių menamoje kapų vietoje buvo pastatytas paminklas „Kryžius-medis“ (skulptorius Robertas Antinis, architektas F. Miliūnas, fundatorius – Australijoje gyvenęs buvęs Lietuvos garbės konsulas Viktoras Šliteris). Minėtos Sukilėlių sąjungos iniciatyva Senosiose kapinėse atnaujintas sukilėliams skirtas memorialas – pastatyta 40 naujų bronzinių kryžių, įamžinančių 1941 metų birželio 22–28 dienų sukilimo bei jo dalyvių atminimą. 2012 metais į tėvynę grįžo Lietuvos laikinosios vyriausybės vadovo dr. Juozo Ambrazevičiaus-Brazaičio palaikai. Jie iškilmingai palaidoti Kauno Kristaus Prisikėlimo bazilikos šventoriuje.

Vilniuje Lukiškių aikštės pakraštyje prie simbolinio 1863 metų sukilėlių antkapinio paminklo stovi naikintas, bet nesunaikintas lietuvišku ornamentu papuoštas Kryžius, skirtas 1941 metų birželio sukilimui atminti. Taip pat paminėtinas Obeliuose (Rokiškio rajone) tokią pačią idėjinę paskirtį turintis sovietinės valdžios sunaikintas ir prieš trejus metus atstatytas didingas paminklas. Birželio sukilimą žymi įvairiose Lietuvos vietose pastatyti didesni ar mažesni paminklai, sukurtas filmas.

Praėjo birželio 23-ioji. Įvairiose Lietuvos vietose turėjo vykti daugiausiai nevyriausybinių, visuomeninių organizacijų inicijuoti 1941 metų sukilimo jubiliejiniai minėjimai. Tačiau pati Lietuvos Vyriausybė lyg nerodė noro minėti šį jubiliejų. Prisimename įvairių organizacijų daugkartinį Kreipimąsi į LR Seimą ir Vyriausybę, kad būtų įstatymiškai įteisintas Lietuvos laikinosios vyriausybės pareiškimas „Nepriklausomybės atstatymo deklaravimas“. Deja, teigiamo atsakymo nesulaukta.

Niekada neturėtume pamiršti svarbiausių mūsų tautos istorijos įvykių ir tų, kurie savo gyvybę paaukojo Lietuvai. Turėtume, lankantis Kristaus Prisikėlimo bažnyčioje, pagarbiai stabtelti jos šventoriuje prie Laikinosios vyriausybės vadovo, profesoriaus, Vyčio Kryžiaus ordino kavalieriaus, rašytojo, publicisto, literatūros istoriko, aktyvaus kovotojo dėl Lietuvos laisvės dr. Juozo Ambrazevičiaus-Brazaičio kapo. Jis čia prieš penkerius metus perlaidotas iš Putnamo vienuolyno kapinių. Turėtume čia pamąstyti ir apie mūsų tautos istorijos tėkmę, dar kartą prisiminti jos Laisvės kelią, nušviestą pasišventusių žmonių aukų, vilties, tikėjimo bei ryžto žiburėliais.

Istorijos ratas sukasi. Visi mes esame tame svaiginančiame rate. Tačiau privalome jame išlaikyti savo orumą, tautinę savimonę, atmintį, tikėjimą, meilę ir viltį, kad Lietuvai, anot poeto Bernardo Brazdžionio, supiltume tvirtą pylimą iš savo protų, iš gyvų širdžių.

Zigmas TAMAKAUSKAS

Skelbimai

Liepos 15 d. (šeštadienį) 15 val. LPKTS Telšių filialas kviečia į tradicinį šeštąjį buvusių politinių kalinių, tremtinių, Laisvės kovų dalyvių sąskrydį „Laisvė – tai turtas“ Vytauto Kondrato kaimo turizmo sodyboje, Pašatrijos kaime, Luokės sen., Telšių r. sav. Bus šventinamas paminklas Lietuvos kunigaikščiui Vytautui Didžiajam.

Pasiteirauti tel. 8 611 39197, 8 620 67467.

Parduodamos eksponavimui parodose skirtos nuotraukos tremties tema. Yra 36 nuotraukos su paspartuotėmis 490 x 365 mm (pati nuotrauka 400 x 260 mm). Kreiptis į Gintautą Aleknią tel. 8 650 72656, el. p. gintautas.alekna@mazeikiai.lt.

Iki liepos 30 d. Genocido aukų muziejuje (Aukų g. 2A, Vilniuje) veikia LPKTS parengta paroda „Tremties vaikai“. Kviečiame apsilankyti.

Liepos 15 d. (šeštadienį) 9.30 val. LPKTS buveinėje įvyks LPKTS valdybos, 11 val. LPKTS tarybos posėdis.

Valdybos ir tarybos narius kviečiame dalyvauti.

ILSĖKITĖS RAMYBĖJE

Povilas Vaičekauskas
1926–2017

Gimė Kupiškio r. Skapiškio miestelyje. Besimokydamas Zarasų gimnazijos 7 klasėje, įstojo į generolo P. Plechavičiaus organizuotą Vietinę rinktinę. Prasidėjus antrajai sovietinei okupacijai, buvo suimtas ir uždarytas į Rokiškio kalėjimą. Kalinius paskelbę „garbingais savanoriais“, okupantai vežė į Ukmergę papildyti Raudonosios armijos gretas. Povilui pavyko pabėgti ir įsijungti į Skapiškio apylinkėse veikusių partizanų gretas. Partizanų būryje jam buvo paskirtos pogrindinės spaudos platinimo ir agitacijos pareigos. Dalyvavo Turmiškio miško mūšyje su sovietine kariuomene. Vėliau įsigijo legalius dokumentus ir tęsė kovą su priešu kitokiais būdais. Įstojo į Kauno kunigų seminariją. Besimokydamas seminarijoje, palaikė ryšį su partizanais, pogrindžio sąlygomis tęsė antisovietinę veiklą, kol buvo susektas ir išduotas. 1950 m. nuteistas 25 m. nelaisvės. Kalėdamas Vorkutoje aktyviai dalyvavo politinių kalinių sukilime. Pateko į baudžiamąjį lagerį. Čia dalyvavo politinių kalinių pogrindžio laikraščio „Varpas“ leidime. 1956 m., kaip nuteistas be teisino pagrindo, išleistas į laisvę. Kaune baigęs vidurinės mokyklos paskutinę klasę, Politechnikos institute įgijo inžinieriaus statybininko specialybę. Vedė buvusią savo gimnazijos laikų draugę, turėjusią JAV pilietybę. Pavyko išvykti į Ameriką. 1979 m. buvo vienas iš pagrindinių liudytojų, svarstant JAV Kongrese Pabaltijo tautų bylą. Aktyviai dalyvavo užsienio lietuvių organizacijose, renginiuose, minėjimuose ir mitinguose, rinko parašus dėl Lietuvos Nepriklausomybės pripažinimo. Čikagoje buvo vienas iš Lietuvos partizanų globos fondo steigėjų, rūpinosi buvusiais Laisvės kovotojais. 1994 m. Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio taryba jį paskyrė įgaliotu atstovu Amerikoje ir Kanadoje.

Palaidotas JAV Šv. Kazimiero lietuvių kapinėse.

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio valdyba

Rimantas Gūra
1941–2017

Gimė Kupiškio r. Aičionių k. šešis vaikus auginusioje šeimoje. 1948 m. šeima ištremta į Irkutsko sr. Tulūno r. 1958 m. grįžo į Lietuvą, apsigyveno Radviliškyje, dirbo vairuotoju, užaugino dvi dukteris.

Palaidotas Radviliškio kapinėse.

Nuoširdžiai užjaučiame šeimą ir artimuosius.

LPKTS Radviliškio filialas

Stasė Birutė Dimšaitė-Jankauskienė
1926–2017

Gimė ir užaugo Lazdijų r. Karolinavos k. ūkininkų šeimoje. 1949 m. su tėvais, broliu ir seserimis ištremta į Irkutsko sr. Kačiugos r., vėliau į Nižne Udinsko r. Tremtyje sukūrė šeimą su to paties likimo Adolfu Jankausku. Užaugino dvi dukteris ir du sūnus. Sulaukė vaikaičių ir provaikaičių. 1958 m. grįžo į Lietuvą ir įsikūrė Jonavoje. Dirbo ATĮ. Buvo aktyvi LPKTS Jonavos filialo narė.

Palaidota Jonavos kapinėse.

Nuoširdžiai užjaučiame dukteris, sūnų, seserį, brolį ir jų šeimų narius.

LPKTS Jonavos filialas

Užjaučiame

Dėl vyro mirties nuoširdžiai užjaučiame Zenoną Bružienę, šeimos narius ir artimuosius.

LPKTS Vilniaus skyrius

ISSN 2029-509X

Tremtinys

Leidėjas Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga

www.lpkts.lt

Redaktorė Jolita Navickienė
Redakcija: Audronė Kaminskienė, Vesta Milerienė
Maketavo Ignas Navickas

Adresas: Laisvės al. 39, 44309 Kaunas, *tel.* (8 37) 323 204
El. p. tremtinys.redakcija@gmail.com

Įmonės kodas 300032645
Ats. sąsk. Nr. LT18 7044 0600 0425 8365, AB „SEB“ bankas

Spausdino spaustuvė UAB „Morkūnas ir Ko“, Draugystės g. 17, Kaunas

2 spaudos lankai
Tiražas 1730 egz.

Kaina 0,61 euro

Projektus „Lietuvos Laisvės kovų, tremties ir tautos netekčių atspindžiai“ ir „Istorija be „baltų dėmių“ remia

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Redakcija pasilieka teisę trumpinti ir redaguoti straipsnius, rankraščiai negrąžinami. Redakcijos nuomonė nebūtinai sutampa su autoriaus nuomone.

1941 metų birželio sukilimas. Lūšės mūšis

1941 metų birželio sukilimas – unikalus ir didvyriškas Lietuvos naujosios istorijos įvykis. Vienu metu visoje Lietuvoje buvo pasipriešinta sovietiniam okupantui. Dar vokiečiams neįžengus, Kaune buvo sudaryta Laikinoji vyriausybė ir daugelyje vietų atkurta lietuviška administracija.

Birželio sukilimą parengė pati sovietinė tikrovė, paskatinusi priešintis režimui. Traukdamiesi raudonarmiečiai nužudė daug žmonių (Rainiuose, Pravieniškėse ir kitur). Sukilėliai daugelyje vietų išlaisvino apie 3000 kalinių, išgelbėdami jų gyvybes.

Sukilimas Mažeikių apskrityje įsiplieskė jau pirmąją karo dieną – 1941 metų birželio 22-ąją. Vokiečių pirmieji kareiviai Mažeikiuose pasirodė tik liepos 3 dieną. Visą tą laiką sukilėliams teko saugoti visuomeninį turtą gyvenvietėse ir stoti į kovą su sovietiniais apginkluotais aktyvistais bei raudonarmiečiais.

Sukilėlių būriai susikūrė visuose Mažeikių apskrities valsčiuose. Aktyviau veikė Mažeikiuose, Barstyčiuose, Sedoje, Vaičaičiuose, Vegeriuose. Nemažai partizanų žuvo arba buvo sužeisti kovodami su raudonarmiečiais. Nepaisydami pavojų, sukilėliai veikė ryžtingai ir sėkmingai. Vien Ylakių būrys per savo veiklos laiką paėmė į nelaisvę 81 raudonarmietį.

Kai liepos pradžioje vokiečiai įžengė į Mažeikių apskritį, čia jau visur buvo sukurta sava administracija, nebebuvo sovietinės kariuomenės, vokiečiams kautis neteko, ir jie neprarado nė vieno savo kareivio.

Jau pirmąją karo dieną Lūšėje susikūrė septynių sukilėlių būrys. Sukilėliai Lūšės pastatą papuošė vainikais ir iškėlė trispalvę Lietuvos vėliavą. Ta pačią dieną jie padėjo Pikelių partizanams sunaikinti sovietų apsaugos būrį ir įsigijo du lengvus ir vieną sunkų kulkosvaidį. Kautynių metu buvo sužeisti du Lūšės būrio partizanai.

Birželio 24 dieną 9 valandą ryto iš Mažeikių į Lūšę atvyko traukinys su rusų kariškiais. Jie nuplėšė vėliavą. Telefonistės komjaunuolės Zubavičiūtės nurodymu, suėmė pasienio policininką Vincą Dubicką, stoties viršininką Vincą Blažaitį ir išsivežė juos Liepojos link.

Traukiniui dar neprivažiavus Latvijos, Priekulės stoties, rusai sužinojo apie Liepojos link besiveržiančius vokiečius ir įsakė grįžti atgal. Apie grįžtantį traukinį Latvijos Vainodės miestelio stoties partizanai pranešė lūšiškiams. Lūšės sukilėliai, vadovaujami atsargos leitenanto Henriko Adamkavičiaus, nusprendė išlaisvinti pagrobtus partizanus V. Dubicką ir V. Blažaitį. Paprašė Židikų partizanų, vadovaujamų K. Olšausko, atvykti į pagalbą.

Grįždamas kariškių traukinys užvažiavo ant išardytų bėgių ir nuvirto. Vagonai pasviro, iš nuvirtusio garvežio pasileido garas. Sukilėliai atidengė ugnį. Po kurį laiką trukusių kautynių rusų karininkas iškėlė baltą vėliavėlę ir sušuko, jog pasiduoda. Jiems liepta sudėti ginklus ir pakėlus rankas išsirikiuoti. Traukinyje buvo trys politiniai vadovai, du laivyno karininkai su dešimčia jūrininkų, penki sausumos karininkai su 40 kareivių, suomis belaisvis ir kelios latvių šeimos. Kautynių metu žuvo du raudonarmiečiai ir septyni buvo sužeisti. Iš sukilėlių žuvo Vincas Dubickas ir partizanas Kostas Statkus. Abu po dviejų dienų palaidoti Pikelių miestelio kapinėse.

Stoties viršininkas Vincas Blažaitis, nors ir sužeistas, pasakė belaisviams kalbą, jog už sukilėlių areštavimą ir vežimą nužudyti, jie galėtų būti sušaudyti, tačiau lietuviai brangina žmogaus gyvybę ir to nedarys.

Belaisviai labai susinervino, pamatę, kad juos nelaisvėn paėmė tik 12 vyrų. Mat židikiškių pagalba atvyko pavėlavusi, jau mūšiui pasibaigus. O pavėlavo atvykti todėl, kad židikiškiams ruošiantis vykti į Lūšę, netyčia iššovė ant sunkvežimio kabinos pastatytas kulkosvaidis ir sužeidė sukilėlį Vincą Strikaitį. Jį ir dar vieną sužeistąjį pagulde į sunkvežimį „polutarka“, atimtą iš rusų. Sukilėlis, husarų pulko atsargos karininkas grafas Kazimieras Tiškevičius išlydėjo sužeistuosius į Liepojos (ar į Skuodo) ligoninę. Narvydžių kaime, prie Apšės upės tilto, juos pamatę vokiečiai palaikė rusais ir pradėjo šaudyti. Žuvo vairuotojas ir grafas K.Tiškevičius, rankoje laikęs baltą vėliavėlę... Žuvusieji buvo palaidoti Narvydžių kaipnaitėse. Vėliau grafo K.Tiškevičiaus palaikai buvo perlaidoti Kretingos Tiškevičių šeimos koplyčioje.

Belaisviai buvo uždaryti į girininkijos daržinę ir maitinami iš partizanų virtuvės. Vėliau perduoti vokiečiams Skuodo komendantūroje. Latvių šeimas laikinai priglaudė Latvijos ūkininkai. Vėliau latviai atvažiavę dėkojo už išlaisvinimą Lūšės partizanams.

Sukilėlių likimai

Tai vienintelis toks atvejis sukilimo istorijoje. Traukinį nuvertė ir pasiduoti kariuomenės vadus privertė paprasti kaimo sukilėliai. Židikų valsčiaus partizanai sukilimo metu nelaisvėn paėmė apie 80 ir nukovė 22 sovietinius karius. Sukilėlių likimai susiklostė įvairiai, vieni pasitraukė į Vakarus, kiti pateko į sovietinius lagerius.

1944 metais grįžus sovietams, Lūšės geležinkelio priežiūros darbininkai Jonas Gricius, Kazys Keturakis, Leonardas Zubys ir jų brigadininkas Justinas Plukis (visi 1941 metais dalyvavę ardant geležinkelio bėgius) buvo suimti ir be teismo išvežti į filtracijos lagerius Kemerovo srityje. Tačiau byla nebuvo sudaryta, ir visi po metų išleisti namo.

Kaip prisimena Jono Griciaus sūnus Petras Gricius, gyvenantis Mažeikiuose, 1951 metais visi vėl buvo suimti ir karinio tribunolo nuteisti po 25 metus lagerio. Iš lagerio jie visi grįžo 1956 metais, paliegę, be sveikatos, o Kazys Keturakis – sutrikusia psichika. Jonas Gricius mirė po metų – 1957-aisiais, kiti irgi neilgai begyveno.

Augustinas Mylė (1921–2014) dirbo Lūšės kooperatyvo parduotuvės vedėju. Vėliau įstojo į Plechavičiaus organizuotą Vietinę rinktinę. Ją vokiečiams išvaikius, kovojo Tėvynės apsaugos rinktinėje. Dalyvavo Sedos kautynėse. Po mūšio pasitraukė į Vakarus. Daug metų gyveno Kanadoje. Aktyviai dalyvavo šaulių veikloje. Parašė prisiminimus „Užrašai 1940–1946 m.“ Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, iš Kanados grįžo Lietuvon. Paskaičius jo užrašus, kilo mintis Lūšės mūšio 70-mečio proga įamžinti tą įvykį.

Augustinas Mylė 2010 metų rudenį Laisvės kovų įamžinimo komisijai, veikiančiai prie rajono savivaldybės, parodė traukinio nuvertimo vietą ir vaizdžiai nupasakojo kautynių eigą. Paminklinį akmenį projektavo ir įgyvendino Mažeikių dailės mokyklos direktorius Zenonas Steponavičius. Pastatė Mažeikių šaulių kuopa, vadovaujama Prano Trakinio. Parėmė LGGRTC Aukų rėmimo fondas ir Mažeikių rajono savivaldybė.

2011 metų liepos 6 dieną paminklinis akmuo buvo iškilmingai pašventintas Židikų klebono Egidijaus Jurgelevičiaus. Dalyvavo rajono ir vietos valdžia, Seimo narys Rytas Kupčinskas, šauliai, buvę tremtiniai, moksleiviai. Aidėjo patrankos šūviai ir skambėjo choro „Atmintis“ dainos. Lūšės mūšio dalyvis Augustinas Mylė dalijosi prisiminimais.

Jau nebėra mūšio paskutinio liudininko Augustino... Tik paminklinis akmuo primena praeiviui apie narsių ir ryžtingų Birželio sukilėlių čia laimėtas kautynes su okupantais.

Albertas RUGINIS

Iškilmės Pajūrio miestelyje Šilalės rajone

(atkelta iš 1 psl.)

Sveikinimą LPKTS Šilalės filialo nariams bei visai Pajūrio miestelio bendruomenei atsiuntė ir Lietuvos Respublikos Ministras pirmininkas Saulius Skvernelis. Šventės metu padėkos žodžius tarė Šilalės rajono meras Jonas Gudauskas, kuris įteikė padėkas daugiausiai prie aikštės atstatymo prisidėjusiems žmonėms. LPKTS valdybos pirmininkė Rasa Duobaitė-Bumbulienė ir tarybos pirmininkė Vincė Vaidevutė Margevičienė įteikė šilališkiams tremtiniams bei jų pagalbininkams atvežtas padėkas. V. V. Margevičienė padėkojo garbingiems žmonėms už šį memorialą, kuris stipriai sutvirtino mūsų valstybės pamatus, ir prisiminė ištremto rašytojo poeto Vytauto Cinausko žodžius: „Nugrimzk į praeitį, tremtie, /pilna niekšybių ir patyčių. / Bet viską saugok, atmintie, / kaip saugojai paveikslą Vyčio“. Gražią dovaną Šilalės krašto žmonėms įteikė Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, gyvuliniame vagone įrengęs tremties ekspoziciją. Kitais metais ją žadama papildyti ir atnaujinti.

Iškilminga šventė baigėsi, tačiau darbai tęsiasi. Pasak A. Rašinsko, artimiausiu metu planuojama atstatyti partizanų žeminę Šilų – Girėno miške, kuri balandžio mėnesį buvo sudeginta. „Nors Šilalės tremtiniai ir aplenkė Vilnių, per 27 metus taip ir neįstengusį sutvarkyti Lukiškių aikštės, dar yra daugybė žuvusių dėl tėvynės, mirusių okupantų lageriuose, kurių pavardes reikia įamžinti Kovotojų už Lietuvos nepriklausomybę aikštės atminimo sienelėje“, – sakė A. Rašinskas ir pakvietė visus, turinčius nukentėjusio asmens statusą, įsiamžinti Pajūrio aikštėje.

Tai puikus pavyzdys, kaip reikia puoselėti tautos istorinę atmintį, sudominti ja mūsų jaunąją kartą.

Loreta PETKUVIENĖ
LPKTS Šilalės filialo tarybos narė